

## مدیریت و سازماندهی آموزش ابتدایی و مدیریت کلاس و مدرسه در دوران کرونا و پسا کرونا در مناطق محروم استان همدان

زهرا پورمیرزایی<sup>۱</sup>

۱- کارشناسی علوم تربیتی - دانشگاه پیام نور واحد نهاوند

### چکیده

آموزش و پرورش در دوران بیماری کوید-۱۹ با چالش‌ها و شرایط تازه‌ای رو به رو شد و مفهوم مدرسه با تعریف و تصویری که در ذهن مردم نقش بسته بود بسیار فاصله گرفت.

مردم مناطق محروم که در حالت عادی از کیفیت آموزشی بالایی برخوردار نبودند در این دوران آسیب بسیار جدی دیدند.

آموزش و پرورش در دوران پسا کرونا اکولوژی و زیست بوم جدیدی را تجربه میکند که همه ابعاد آن از نقش والدین، دانش آموزان، معلمان و مشکلات آنها، تولید منبع‌های آموزشی، مدیریت کلاس و مدرسه و برنامه ریزی آموزشی مدرسه به یک صورت بندی تازه نیاز دارد.

هدف از نگارش این مقاله بررسی و سازماندهی شرایط کرونایی در تعلیم و تربیت دانش آموزان ابتدایی مدارس مناطق محروم و آموزش مجازی و چالش‌های بوجود آمده در دوران کرونا، مشکلات حوزه‌های مختلف اعم از دانش آموزان و معلمان و والدین و پس از آن چالش‌های پیش رو برای دانش آموزان، والدین، معلمان و مدیران مدارس در دوران پسا کرونا و ارائه راهکارهای مناسب مدیریتی برای اداره کلاس و مدرسه و تجزیه و تحلیل مدیریت و اهمیت مدیریت در سازمانها و آموزشگاه‌ها و مدارس برای ارتقای کیفیت و بدست آوردن نتیجه مطلوب در دوران پسا کرونا و برنامه ریزی مناسب برای بازدهی بالا در این دوران در رابطه با این قشر مهم و آسیب پذیر جامعه یعنی دانش آموزان مقاطع ابتدایی مناطق محروم میباشد.

**واژگان کلیدی:** مدیریت، آموزش ابتدایی، آموزش مجازی، کرونا، پسا کرونا، مناطق محروم، دانش آموزان

## ۱- مقدمه

ظهور بیماری کرونا و همه گیری آن در ماه های پایانی سال ۱۳۹۸ شمسی و سال ۲۰۲۰ میلادی باعث بوجود آمدن تغییرات غیر منتظره و اساسی در برنامه های آموزشی ایران و جهان شد. بسیاری از کشور ها در پی انتشار این ویروس، برای مهار و جلوگیری از بیماری مدرسه ها را تعطیل کردند. کشور ها با توجه به غیر منتظره بودن این موضوع و زمان اندکی که داشتند و نگرانی ایشان در رابطه با از دست رفتن زمان آموزش و آسیب پذیری این فرایند، فوراً آموزش مجازی را جایگزین آموزش های مجازی کردند.

واقعیت این است که روند مجازی سازی آموزش که قبلاً به آرامی آغاز شده بود و در دانشگاه ها به کار گرفته شده بود، طی همه گیری کرونا به مدارس و سایر آموزشگاه ها رسید و روند آن تسریع پیدا کرد.

آموزش مجازی دانش آموزان، معلمان و خانواده ها را با چالش ها و مشکلاتی روبه رو کرد؛ این مشکلات در مناطق محروم که در حالت عادی از کیفیت آموزشی مطلوب و امکانات چندانی برخوردار نبوده، بسیار مخرب تر عمل کرد. پساً کرونا موقعیتی است که کرونا از دوران بحران خود فاصله میگیرد و نیازمند مدیریت و برنامه ریزی منظم و دقیقی است تا از این دوران به خوبی گذر کند.

ما در این مقاله به بررسی آموزش ابتدایی و اهمیت آن در زندگی بشر، اهمیت مدیریت و مدیریت آموزشی در آموزش پرورش، چگونگی مدیریت و اداره با کیفیت کلاس و مدرسه، کرونا و چالش های آن و مشکلاتی که در حوزه های مختلف بوجود آورده میپردازیم؛ همچنین آسیب هایی که در مناطق محروم بوجود آمده را مورد بررسی قرار دادیم؛ همچنین به واکاوی شرایط تعلیم و تربیت در دوران پساً کرونا و راهکار های تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش پرداختیم.

قطعاً گذر از دوران بحران کرونا ما را در چالش ها و شرایط تازه تری در فرایند آموزش قرار میدهد. آموزش و پرورش باید بر اساس یک مدل استراتژیک و آینده نگارانه، برنامه های خود را تدوین نموده و راهبردها و راهکارها و برنامه های عملیاتی مناسب ارائه نماید؛ تا بتواند این دوران سخت را مدیریت کرده و از آن گذر کند.

## آموزش ابتدایی

در جوامع بدوی، مجموع میراث فرهنگی بسیار اندک بوده و سطح دانش و مهارت ها آن چنان وسیع نبود، در نتیجه نیازی به نظام آموزشی منسجم با سبک برنامه خاص احساس نمیشد. آموزش بیشتر از طریق خانواده انجام میشد و جنبه ی غیر رسمی داشت. با گذشت زمان در کشور های مختلف، نظام های آموزشی رسمی با ساختار بسیار منظم و برنامه ریزی شده، شکل گرفت. در ایران با وجود تاریخ و تمدن کهن، سیستم آموزشی در طول تاریخ دچار تحول گردیده و تحولات بسیار وسیعی در مقاطع مختلف رخ داده است. البته دوره ی ابتدایی با این اسم در نظام آموزشی ایران وجود نداشت. قبل از تشکیل نظام آموزشی نوین، در ایران بیشتر مکتب خانه و مدارس دینی وجود داشت، افراد روحانی مکتب خانه را اداره میکردند و دروس قرآن و ادبیات فارسی به کودکان آموخته میشد. بعد از انقلاب مشروطه در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی، قانون معارف برای اولین بار تصویب شد، در نتیجه آموزش ابتدایی را به عنوان اولین مرحله ساختار نظام آموزشی نوین ایران معرفی نمود و لزوم بسط و گسترش آموزش ابتدایی نوین در تاریخ ایران، برای اولین بار مطرح شد. در سال ۱۳۲۲ طبق قانون تعلیمات اجباری، طول دوره ی آموزش ابتدایی ۶ سال تعیین شد، ولی در سال ۱۳۴۵ هجری شمسی مدت این دوره به ۵ سال تقلیل پیدا کرد

اهمیت آموزش ابتدایی، به عنوان اولین مرحله ی آموزش همگانی مطرح است؛ البته آموزش پیش دبستانی به علت کمبود امکانات همگانی نمی باشد. (سمعی درونه، ۱۳۹۴)

همچنین مطابق اصل ۳۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد خودکفائی کشور به طور رایگان گسترش دهد. و در سال ۱۳۹۰ قانون جدیدی تصویب شد که دوره ابتدایی از ۶ سال تشکیل شود و دوره های تحصیلی به ترتیب ۳ و ۳ و ۳ ساله شدند. این قانون سال ۱۳۹۱ اجرا شد. (ویکی پدیا، ۲۰۲۲)

### تعریف مدیریت و مدیریت آموزشی

مدیریت فعالیتی است منظم، در جهت تحقق هدف های معین که از طریق ایجاد روابط میان منابع موجود، انجام دادن کار با مشارکت افراد دیگر، و شرکت فعال در تصمیم گیری، صورت میگیرد. (علاقه بند، ۱۳۹۲)

در انواع کتب و منابع مدیریتی، تعاریف مختلفی برای مدیریت ارائه شده است که در زیر به چند مورد از آن ها اشاره می کنیم:

مدیریت؛ هنر انجام امور به وسیله دیگران است.

مدیریت؛ فرآیند تصمیم گیری و هدایت تشکیلات انسانی می باشد.

مدیریت؛ انجام درست برنامه ریزی، سازمان دهی، رهبری، هدایت و کنترل در یک سازمان می باشد.

مدیریت؛ علم و هنر هماهنگی بین ارکان مختلف یک سازمان برای نیل به اهداف عالی یک سازمان می باشد.

مدیریت؛ مجموعه ای از عملیات آگاهانه و مستمر برای موفقیت یک سازمان می باشد. (مدیرفردا، ۱۳۹۷)

مدیریت آموزش با پیدایی تحول نظام های نوین آموزش و پرورش پدید آمد. آموزش و پرورش سنتی به دلیل سادگی و محدودیت نیاز چندان به مدیریت نداشت. در قرن حاضر با توسعه آموزش عمومی تاسیس مدارس و موسسات آموزشی بزرگ و متعدد گوناگون شدن برنامه های آموزشی پیچیده تر شدن امر آموزش و پرورش و تخصصی شدن آن اهمیت و ضرورت سازماندهی و مدیریت فعالیت های آموزشی به تدریج آشکار گردید. (علاقه بند، ۱۳۹۲)

### اهمیت مدیریت در آموزش و پرورش

مدیریت در آموزش و پرورش در حقیقت کوششی آگاهانه است برای بالا بردن کیفیت تعلیم و تربیت انسان هایی که بار تحول پیشرفت فردی و جمعی را بردوش دارند. با بکار گیری اصول و موازین علمی در اداره امور آموزشگاه ها و سازمانهای آموزشی نه تنها کیفیت آموزش و پرورش بهبود می یابد، بلکه در بهره گیری از منابع مالی و انسانی نیز صرفه جویی هایی به عمل خواهد آمد. اگر مدیران آموزشی یک جامعه دارای دانش و مهارت های کافی باشند بدون تردید نظام آموزشی از اثر بخشی و کارایی و اعتبار بالایی برخوردار خواهد بود. (کبیرزاده نجف آبادی، ۱۳۸۸\_میرکمالی، ۱۳۸۳)

از آنجایی که امروزه دانش آموزان علاوه بر مهارتهای پایه نیازمند مهارتهای پیچید تری هستند و منابعی که در اختیار آموزش و پرورش قرار می گیرد محدود است، در نتیجه ارتقای کیفیت آموزشی در آموزش و پرورش باید از طریق ارتقای کیفیت آموزشی در مدارس صورت گیرد. اگر در آموزش و پرورش، تغییرات کیفی در فرهنگ حاکم بر

جامعه بوجود آید، بدون شک میتواند از طریق تحول در رفتار مردم و شکل‌های نهاد‌های اجتماعی، پیشرفت‌های چشمگیری در نرخ رشد کیفیت آموزشی به وجود آورد عوامل متعددی در ارتقای کیفیت آموزشی مؤثر است؛ یکی از این عوامل مدیریت آموزشگاهی در نظام آموزش و پرورش است. (کریمی ارقینی، میرزایی ۱۳۹۹)

اجرای الگوی ارتقای کیفیت مدیریت آموزشگاهی باعث می‌شود مدیران و مسئولان مدارس به اسناد و مدارک دسترسی بیشتری داشته باشند و به مفاد مندرج در سند تحول بنیادین، مأموریت و استراتژی‌های آموزش آگاهی بیشتری پیدا کنند. فرهنگ مطالعه و پژوهش در مدرسه توسعه می‌یابد و باعث ارتقای شورای معلمان میشود، آموزشهای شغلی و تخصصی گسترش می‌یابد و کارکنان مدرسه به تبادل بیشتر تجربیات میپردازند.

از فضا و تجهیزات آموزشی پرورشی به نحو مناسب استفاده می‌شود و از روش‌های فعال و خلاق و محیط‌های متنوع در فرایند یاددهی - یادگیری استفاده میشود و همچنین از روشهای علمی و صحیح ارزشیابی آموزشی برای سنجش میزان یادگیری استفاده می‌شود دانش آموزان در اداره مدرسه مشارکت فعال خواهند داشت و این باعث میشود تشکلهای و شوراهای دانش آموزی فعالیت مطلوبی داشته باشند و در نتیجه روحیه کار گروهی و تیمی در دانش آموزان تقویت و زمینه لازم برای مشارکت بیشتر دانش آموزان در فعالیتهای پرورشی، جشنواره‌های تربیتی، مسابقات علمی، فرهنگی و هنری فراهم شود و همچنین اولیاء دانش آموزان نیز برای مشارکت در برنامه ریزی و اجرای امور آموزشی و پرورشی مدرسه تشویق شوند و آگاهی آنان درباره مسائل تربیتی افزایش پیدا کند. (ارقینی، ۱۳۹۹)

### مدیریت کلاس

برای رسیدن به نتایج مطلوب آموزشی و مشارکت همه جانبه دانش آموزان در کلاس درس اولین قدم وجود نظم حاکم بر کلاس است اگر اولین گام در این امر که همان حفظ نظم است رعایت نشود گام‌های دیگر یادگیری نیز میسر نمیشود که مدیریت کلاس مفهومی فراتر از برقرار کردن انضباط در کلاس درس دارد؛ یکی دیگر از نقش‌های معلم نقش مدیریتی اوست حقیقت آن است که این نقش حیاتی‌ترین و اساسی‌ترین نقشی است که او در کلاس بازی میکند به زبان دیگر معلم اول باید مدیر باشد بعد معلم بعلاوه مدیریت فقط در جلسه اول و اول جلسه نیست که اهمیت پیدا میکند بلکه تا تدریس ادامه دارد مدیریت نیز باید تداوم داشته باشد به عبارت دیگر تدریس و مدیریت نیز باهم عجین شده‌اند. امروزه در محافل آموزشی از رهبری مثبت و مدیریت سالم کلاس درس بسیار صحبت میشود (بهارلو، ۱۳۹۸- تاکامورا، ۱۳۸۸).

با مدیریت سالم، معلم میتواند از تخلقات پیشگیری و اهداف درسی را به خوبی پیاده کند یعنی مفهوم مدیریت کلاس هم بعد آموزشی را شامل میشود هم بعد اخلاقی معلمان در کلاس درس باید سبک‌های مدیریتی را متناسب با ویژگی‌های شخصیتی دانش آموزان و روشهای تدریس به گونه‌ای انتخاب کنند که دانش آموزان فرصت کسب انواع مهارتها را از طریق عمل در کلاس درس بیاموزند روشهای تدریس فعال، توجه به علایق و نیازهای دانش آموزان به کارگیری روش‌های حل مسئله‌ای مشارکتی، ایجاد رابطه‌ای سازنده و اثربخش با دانش آموزان میتواند محیط کلاس درس و فرایند آموزش را شوق و انگیزه و زمینه‌ی تحقیق اهداف تربیتی و آموزشی را فراهم نماید. پژوهش‌های مربوط به مدیریت کلاس درس نشان میدهد که تعداد قابل توجهی از معلمان در اداره کلاس خود مشکل دارند این مشکلات بیشتر به صورت عدم انجام تکالیف درسی و عدم پیشرفت تحصیلی متجلی

میگردد. (بهارلو، ۱۳۹۸\_اچسون و گال، ۱۳۸۹) به نظر کارولین اورتون (۱۹۸۷) بکارگیری مدیریتی مناسب تدوین قواعد و مقررات واضح و روشن و اثر بخش تفهیم مقررات به دانش آموزان با بیانی ساده و نظارت مداوم معلم بر رعایت قولعد و مقررات در اداره ی کلاسها بسیار موثر است بنابراین معلمان باید برای اداره کلاس درس شیوه های اثر بخش و کارایی را مناسب با شاگردان انتخاب و بکارگیرند. (بهارلو، بهروز، ۱۳۹۸)

### سبک های مختلف اداره کلاس درس

سبک های مختلف اداره کلاس براساس یک دسته بندی برای اداره کلاس درس سه سبک پیشنهاد شده است:

۱. سبک اقتدار گرایانه (دموکراسی قانون مدار)

۲. سبک مستبدانه (تحکم آمیز)

۳. سبک آزاد گذاری (آسان گیری)

### سبک مستبدانه

در این سبک تنها معلم است که بر کل کلاس حکومت می کند و هیچ شاگردی حق اظهار وجود ندارد در این سبک مدیریت قوانین یا مقرراتی وجود ندارد یا اگر هم وجود دارد به نفع معلم تفسیر می شود. دانش آموزان این سبک به وسیله معلمان خود کنترل و محدود می شوند. این دانش آموزان یادگیرندگان منفعلی هستند و مهارت های ارتباطی ضعیفی دارند. (بهارلو، بهروز، ۱۳۹۸)

### سبک آزاد گذاری

در این سبک هیچ قاعده و ضابطه ای حاکم بر رفتار دانش آموز نیست و هر طریقی که دلش میخواد رفتار و عمل میکند دانش آموز اینگونه کلاسها از مهارتهای تحصیلی ناکافی و کنترل شخصی ضعیفی برخوردارند. (بهارلو، بهروز، ۱۳۹۸)

### سبک اقتدار گرایانه

در کلاسهایی که به این سبک اداره میشود معلم و شاگرد با توجه به رعایت حقوق یک دیگر رفتار میکنند و نسبت بهم احترام کامل بجا میاورند در این شرایط آموزشی رفتارها در محدوده قوانین و مقرراتی صورت میگیرد که خود وضع کرده اند و یا دیگران وضع کرده اند و آن ها قبولشان کرده اند دانش آموزان و دانشجوین معلمان اقتدارگرا دارای اعتماد بنفس اند. در ارضای نیازهای خود عجله نمیکند با دوستانشان به خوبی کنار میایند و از عزت نفس عالی برخوردارند بهترین سبک اداره کلاس درس سبک اقتدار گرایی آزاد منشانه یا دموکراسی قوانین مدارانه است به باور چایلد بهتر است معلم خود را به یک سبک واحد مقید نکند و در مواقع لزوم از سبک های دیگر نیز استفاده نماید. باتوجه به تنوع موقعیت های کلاسی به نظر میرسد که استفاده از هر یک سبکهای کلاس داری در موقعیت های خاص خودش میتواند مفید باشد. (بهارلو، بهروز، ۱۳۹۸)

### عوامل موثر در مدیریت کلاس

مدیریت کلاس مفهومی وسیع تر از نظم و انضباط دارد که صرفاً ساکت نگه داشتن دانش آموزان در کلاس نیست. ساکت نگه داشتن دانش آموزان در کلاس هیچ ایرادی ندارد اما نباید کار اصلی معلم فرض شود. معلم در نقش رهبر کلاس مسئول هدایت و تدوین شده در رابطه با بهبود مرکز آموزش را درک و درصد تحقیق آن ها هستند. مدیریت کلاس همچنین مستلزم آن است که با ایجاد محیط یادگیری مناسب به دانش آموزان یاد دهیم چگونه رفتار خود را در کلاس اداره کنند با این حرف ها کلاس دارای مفهومی وسیع یافته و به غیر از نظم و انضباط هدفهای آموزشی معلم را در بر میگیرد.

عوامل موثر بر مدیریت کلاس شامل:

ویژگی های شخصیت معلم روشهای تدریس معلم و استفاده از فنون تدریس میباشد. (بهارلو، بهروز، ۱۳۹۸)

### شیوع کرونا و آموزش مجازی

ظهور بیماری کوید\_۱۹ و همه گیری آن در آغاز سال ۲۰۲۰ و در ماه های پایانی سال ۱۳۹۸، موجب شد تا تغییرات اساسی در برنامه های آموزشی جهان و ایران پدید آید. این تغییرات گسترده و اثر گذار منجر به پیامدهای متعددی شد که تا کنون بررسی آنان به طور عمده با موضوع نحوه اداره و استمرار جریان آموزش همراه بوده است. بسیاری از دولت ها در پی انتشار ویروس کرونا، برای مهار آن، مدرسه ها را تعطیل کردند. این تعطیلی در بسیاری از کشور ها بیش از ۶۰ درصد جمعیت دانش آموزی جهان را تحت تاثیر قرار داد. بر اساس برآورد (یونسکو) آموزش ۱/۳ میلیارد کودک در ۱۸۶ کشور جهان تحت تاثیر شیوع بیماری کرونا قرار گرفته است. کشور ها با توجه به زمان اندک موجود و افزایش نگرانی بابت از دست رفتن زمان آموزش و آسیب پذیری فرایند آموزش، بلافاصله آموزش مجازی را جایگزین آموزش های حضوری کردند. روی آوردن نظام های آموزشی کشور ها به آموزش برخط (آنلاین)، نیاز های جدید آموزشی را، هم از لحاظ زیر ساخت های اینترنتی و دسترسی به ابزاری مانند: لپ تاپ، تبلت و یا گوشی هوشمند، و هم از لحاظ رویکرد های نوین آموزشی به وجود آورده است. در کشور ما هم متأثر از این رویداد مدرسه ها تعطیل شدند، اما آموزش متوقف نشد. حتی این چالش به فرصت تبدیل شد و جهش در تولید محصولات آموزشی رخ داد؛ (در شرایط عادی بیش از هفت الی هشت سال طول میکشید) و محتوای بسیار ارزنده ای توسط معلمان تولید شد. (فلاح نژاد، پرویزی ۱۳۹۹)

### چالش های کرونا

تعطیلی مدارس، دانش آموزان را با چالش هایی مانند کم تحرکی، انزوا، رشد نیافتن مهارت های اجتماعی، نبود ارتباط با دوستان، چاقی و اضافه وزن و صرف زمان زیادی در فضای مجازی مواجه و بر سلامت روانی و عاطفی آنها آسیب های زیادی وارد کرده است. مدرسه چیزی بیش از فرصت های آموزشی در اختیار کودکان قرار میدهد. سلامت اجتماعی، عاطفی و روانی کودکان در مدارس ارتقاء پیدا میکند و در واقع این مکان برای کودکان کم سن و سال امن ترین و با ثبات ترین مکان زندگی است. همچنین وابستگی هایی که بین برخی از دانش آموزان با معلمان و همکلاسی های آنها ایجاد میشود، برای سلامت روان و زندگی بهتر آنان اهمیت بسزایی دارد. تربیت یک فرایند اجتماعی است که در بستر ارتباطات شکل میگیرد اما در شرایط کرونا همه توجه ها معطوف آموزش شده

است. در این شرایط، نگرانی در خصوص بی اهمیت شدن و به حاشیه رفتن تربیت جدی است. (فلاح نژاد، پرویزی ۱۳۹۹)

## ۱. مشکلات حوزه آموزش در دوران کرونا:

آموزش مجازی سابقه جدی و طولانی در ایران ندارد به همین دلیل است که در این راه با چالش‌های متفاوت و بزرگی در آن روبه‌رو شد چالش‌هایی که بخشی از آن به حوزه آموزش بر میگردد که در این پژوهش بعنوان اولین مضمون اصلی شناسایی شد مضامین فرعی که از صحبت‌های مشارکت کنندگان در رابطه با آن استخراج شد نیاز به زمان بیشتر آموزش عدم یادگیری عمیق فضای واقعی کلاس تفاوت‌های فرعی ارزیابی است مشارکت کننده با استیصال به زمان (زمان بر بودن یاددهی و یادگیری) اشاره کرد وی که دانش آموز کلاس اولی دارد اظهار میکند باید کلیپ را پنج یا شش بار برایش بگذاریم تا خوب یاد بگیرد و در ذهنش بماند سوالات را مجبورم برایش بخوانم جواب آن را هم برایش بخوانم چون هنوز نمیتواند بخواند. من سوال و جواب را پنج شش بار تکرار میکنم تا حفظ شود که این کار را سخت میکند و تقریباً هر فصلی یک هفته طول میکشد تا کامل در ذهنش جا بگیرد. مشارکت کننده ۱ که از زمان کم آموزش در آموزش مجازی گله مند است بیان میکند معلمش میگوید اگر کلاس حضوری بود من ۵ ساعت فرصت داشتم... ولی حالا مجبورم یک کلیپ ۱۰ دقیقه‌ای بفرستم مشارکت کننده ۲ عدم تکرار و تمرین را از مشکلات آموزش مجازی بر شمرد و توضیح داد خودم خیلی از آموزش مجازی راضی نیستم ترجیه میدهم که حضوری باشد به هر حال توی مدرسه تکرار و تمرین میشود و بیشتر در ذهن بچه میماند. مشارکت کننده ۳ درباره عدم رفع اشکال درسی بلافاصله بعد از طرح آن میگوید در آموزش حضوری موقعی که دانش آموز ایرادی دارد معلم همان موقع رفع میکند فرزندش از این که سوال و جواب در آموزش مجازی نمیتواند جایگزین رفع اشکال بصورت حضوری باشد بابتکلیف است. عدم برنامه ریزی برای تمام کردن به موقع مطالب درسی و عدم قرار گیری دانش آموز در فضای واقعی کلاس و محیط اجتماعی و جو مدرسه و دوستان و... از دیگر مشکلات حوزه آموزش در دوران کرونا است. (مصیبی اردکانی، رضاپور میر صالح، ۱۴۰۰)

## مشکلات حوزه معلم و مدرسه

در آموزش مجازی معلم نمیتواند دانش آموزان را رصد کند. عدم توانایی نظارت کامل معلم بر دانش آموزان از مشکلاتی است که مشارکت کنندگان در مورد آن صحبت میکنند: بچه‌ها همزمان در آموزش مجازی با دوستانشان در حال چت هستند اما اگر آموزش حضوری بود معلم حواسش هست اگر دانش آموزان باهم صحبت میکنند تذکر بدهد. اختلال در اینترنت و نرم افزار آموزشی باعث قطع شدن ارتباط معلم با کلاس مجازی میشود این اختلالات فنی برای معلمان و دانش آموزان به یک معضل و مشکل اساسی تبدیل شده است. قطع و وصل مکرر معلم مشکلی است که مشارکت کننده‌ای در این رابطه اظهار میکند اوایل سال تحصیلی (شاد) خیلی قطع و وصل میشد معلم اگر خارج میشد نمیتوانست به کلاس برگردد و این اتفاق بارها تکرار میشد.

فراهم نبودن امکانات فناوری برای معلمان آنها را در ارائه تدریس مطلوب باز داشته است. و دیگر مشکلاتی مانند سالمندی معلم و عدم سواد رسانه ای و آموزش در فضای مجازی و... از سری مشکلات در حوزه ی معلم و مدرسه در آموزش مجازی هست. (مصیبی اردکانی، رضاپورمیرصالح، ۱۴۰۰)

### مشکلات حوزه والدین

بخش دیگری از مشکلات مجازی متوجه والدین است. در این پژوهش مشکلات حوزه والدین به مضامین فرعیه: تعداد فرزند محصل، درگیری زیاد والدین، آشنا نبودن والد با زیر ساخت ها و امکانات فناوری، تحمیل هزینه و نگرانی والدین در حوزه ی مسائل تربیتی؛ کد گذاری شد. استمرار شیوع ویروس کرونا سبب شد تا کلاسهای درس همچنان در فضای مجازی باشد؛ نگرانی خانواده از تداوم حضور دانش آموزان در فضای مجازی، در صحبت‌هایشان قابل درک است. خانواده ها معتقدند که آموزش حضوری هم تعلیم است و هم تربیت، ولی آموزش مجازی صرفا تعلیم است. همه ی مشارکت کنندگان (نگرانی در حوزه مسائل تربیتی) را در صحبت‌هایشان اذعان داشتند. گوشی به دست شدن زود هنگام دانش آموزان ابتدایی بدون آمادگی قبلی، باعث نگرانی خانواده ها در استفاده نا مناسب از فناوری توسط فرزندان‌شان شده است. مشارکت کننده ای در این رابطه اظهار میکند: (به نظرم همه ی والدین این دغدغه را دارند حالا که بچه ها گوشی به دست هستند ممکن است موقع سرچ، ناخواسته چیزی را که مناسب سن آنها نیست ببینند. (مصیبی اردکانی، رضاپورمیرصالح، ۱۴۰۰))

### مشکلات حوزه ی دانش آموزان

مشکلات آموزش مجازی نه تنها گریبان گیر معلمان و خانواده ها شده ؛ بلکه دانش آموزان را نیز درگیر کرده و عملکرد آنها را تحت شعاع قرار داده است. برای برخی دانش آموزان آموزش مجازی کسل کننده است ؛ زیرا مدرسه را مکانی برای برقراری روابط اجتماعی می دانند و برای برخی حفظ انگیزه و سازماندهی خود کمی دشوار به نظر میرسد. در پژوهش حاضر {مشکلات حوزه ی دانش آموزان} مضمون اصلی بود که در رابطه با مشکلات آموزش مجازی شناسایی شد. مضامین فرعی که در این حوزه شناسایی شدند: (بروز مشکلات جسمی، عدم زمان کافی برای امتحان، نیاز به حمایت بیشتر، عدم تعامل مثبت با همسالان، درگیری زیاد دانش آموز، عدم وجود جو کلاسی و مشکلات مختص کلاس اولی ها) (مصیبی اردکانی، رضاپورمیرصالح، ۱۴۰۰)

### مدارس دولتی و مناطق محروم

بیشترین ضربه از افت یادگیری متوجه دانش آموزان مدارس دولتی عادی و مناطق محروم است؛ واقعیت این است که در چند سال آینده، شکاف آموزشی پررنگ تر از امروز جلوه خواهد کرد همچنین افت تحصیلی پنهان موضوعی نیست که توجه برنامه ریزان را به خود جلب کند! (نور نیوز ۱۴۰۰)

بیشترین ضربه از افت یادگیری متوجه دانش آموزان مدارس دولتی عادی و مناطق محروم است، دانش آموزانی که پیش از این نیز مورد توجه نظام آموزشی نبوده و با وجود اینکه ۸۰ درصد از دانش آموزان در این مدارس مشغول به تحصیل هستند اما تمرکز امکانات و کیفیت آموزش متوجه آنها نیست و به دلیل ارائه آموزش‌های ویژه به دانش آموزان مدارس خاص، در بحث کیفیت یادگیری از آنها عقب تر بودند و حالا با مجازی شدن آموزش‌ها آسیب



بیشتری دیده‌اند؛ واقعیت این است که در چند سال آینده شکاف آموزشی پررنگ‌تر از امروز جلوه خواهد کرد. (نورنیوز ۱۴۰۰)

هر چند که پیش از این هم در کلاس‌های شلوغ و پرتراکم مدارس دولتی و کلاس‌های چند پایه مدارس مناطق محروم، کیفیت یادگیری دانش‌آموزان پایین بود و عملکرد دانش‌آموزان در آزمون‌های بین‌المللی اثبات‌کننده این موضوع است اما در شرایط آموزش مجازی به دلیل آنکه مشخص نیست دانش‌آموز آموزش‌ها را دریافت می‌کند یا اینکه والدین در حال پاسخگویی به سؤالات هستند، نمی‌توان از کیفیت یادگیری اطمینان کسب کرد و طبیعتاً نمرات هم دقت و اعتبار کافی را ندارند؛ بنابراین افت یادگیری دانش‌آموزان در سال‌های آینده خود را نشان خواهد داد. (نورنیوز ۱۴۰۰)

بحث و بررسی درباره الگوها و روش تدریس و مدیریت کلاس درس دوره ابتدایی به ویژه کلاس‌های چندپایه مناطق محروم، یکی از مباحث اساسی و کلیدی است که از نظر متخصصان برنامه ریزی درسی و روانشناسان تربیتی اهمیت ویژه‌ای یافته است. برخی این مدل کلاس‌ها را به مثابه یک فرصت آموزشی و پرورشی بهینه به شمار می‌آورند. (نورنیوز ۱۴۰۰).

### بیشترین آسیب متوجه دبستانی‌ها

بهنام بهراد عضو هیأت علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش معتقد است که «بیشترین آسیب محرومیت از آموزش حضوری متوجه دانش‌آموزان دوره ابتدایی است چون دانش‌آموزان دبستانی باید مهارت پایه مانند خواندن و نوشتن را که با آموزش مجازی قابل انتقال نیست، فرا بگیرند. به همین دلیل بسیاری از کشورهای اروپایی از بهار سال گذشته مدارس ابتدایی خود را تعطیل نکردند.

وی مطرح کرد: مطالعات ثانویه روی نتایج آزمون بین‌المللی تیمز و پرلز نشان داده است، زمان آموزشی که صرف ریاضی یا علوم می‌شود در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان بسیار مؤثر است و افزایش زمان آموزش با عملکرد تحصیلی بهتر رابطه دارد، آموزش مجازی و فقدان آموزش حضوری به معنای کاهش زمان آموزش و متعاقباً کاهش پیشرفت تحصیلی به‌ویژه در مهارت‌ها یا دروس اساسی مانند خواندن، نوشتن، ریاضی و علوم خواهد بود. نتیجه مطالعات و بررسی‌های بین‌المللی بر روی دانش‌آموزان ۱۰ تا ۱۹ ساله نشان می‌دهد این گروه از دانش‌آموزان در زمان تعطیلی مدارس به نسبت از قبل از آن به طور میانگین در هفته بین ۴ تا ۸ ساعت کمتر آموزش دریافت کرده‌اند این وضعیت در کشور ما نیز مصداق دارد.» (نورنیوز ۱۴۰۰)

### شرایط تعلیم و تربیت در دوران پسا کرونا

پسا کرونا وضعیتی است که در آن سیستم یا سازمان از دوران پیک و تراکم کرونایی (بحران) فاصله گرفته و ملزم به برنامه ریزی و مدیریت در ایام پسا بحران (پسا کرونا) است. کارکرد های اجتماعی ناشی از مدرسه بعد از کرونا نسبت به پیش از آن به شکل معنا داری تغییر خواهد کرد. پیوند های اجتماعی که پیش تر بر پایه هایی مانند شهرت و معروفیت مدرسه، سطوح طبقاتی مثل تیزهوش و غیر تیزهوش، نمونه و غیر نمونه، دینی و غیر دینی و... جای خود را به اجتماعات علمی پژوهشی، خلاقیت محور و عقل محور که گفت و گو و کار با فضاهای مجازی و

الکترونیک را میدانند، خواهد داد. در چنین شرایطی کسانی که نتوانند پیوند های جدید اجتماعی را درک کنند، در معرض آسیب قرار خواهند گرفت. (فلاح نژاد، پرویزی، ۱۳۹۹)

موقعیت کروناپی در حوزه آموزش به واسطه فناوری های نوین سه پیامد دارد:

۱. خلق و آفرینش نوع دیگری از اشکال فضای کلاس برای آموزش
۲. آشنایی با فنون متفاوت یادگیری برای محصلان
۳. خلق ذهنیت های جدید (فلاح نژاد، پرویزی، ۱۳۹۹)

### راهکارهای تعلیم و تربیت دوران پسا کرونا در آموزش و پرورش

اصول تحولات آموزش و پرورش در دوران پسا کرونا به صورت زیر طراحی میگردد:

- \_\_ ضرورت وجود ابزار الکترونیکی شخص در فرایند تعلیم و تربیت پسا کرونا
- \_\_ لزوم توجه به سواد رسانه ای به عنوان یکی از اصول شایستگی های معلمی
- \_\_ هویت زدایی از مفهوم سنتی مدرسه و تغییر پارادایم یاددهی-یادگیری
- \_\_ تقویت بنیان های نظری مدرسه مجازی
- \_\_ لزوم باز تعریف عناصر برنامه درسی در دوران پسا کرونا

نظر ساختاری باز اندیشی باعث میشود تا نظامهای تعلیم و تربیت دنیا که دچار فقدان منابع گوناگون هستند و با مشکلات عدیده ای روبه رویند میتوانند با سرمایه گذاری در بخش فناوری های نوین ارتباطی اشکال جدیدی از فنون آموزش را رواج دهند. دانش آموزان با توجه به فناوری های نوین میتوانند به واسطه ظرفیت و امکانات آن نه تنها به توسعه مهارت های نوشتن و یادگیری شان بپردازند بلکه میتوانند از دیدگاه ها و نقد و نظر همکلاسی هایشان و معلمان و دیگران در خود تحقق بخشی خود استفاده کنند. در نتیجه، در عصر حاضر استفاده از فناوری های نوین در آموزش و یادگیری موجب تغییر پارادایم آموزشی خواهد شد که مولود آن انسان و جامعه دیگری خواهد بود. فناوری های نوین در حوزه ی تعلیم و تربیت منجر به ظهور نوع جدیدی از شکل دهی ذهنیت میشود. (فلاح نژاد، پرویزی، ۱۳۹۹)

### ۲- نتیجه گیری

آموزش و پرورش در دوران پسا کرونا اکولوژی و زیست بوم جدیدی را تجربه میکند که همه ی ابعاد آن از نقش والدین، دانش آموزان، معلمان و مشکلات آنها، تولید منابع آموزشی، مدیریت مدرسه و برنامه ریزی آموزشی مدرسه به یک صورت بندی تازه نیاز دارد. بدون داشتن یک برنامه استراتژیک و راهبردی مشخص، نمیتوان اثربخشی مدارس را حفظ کرد. معلمان نیاز است آموزش های لازم برای یادگیری روش های سنجش در فضای مجازی را دریافت کنند. بنابراین سنجش ملی از یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان باید یکی از مهم ترین اتفاقاتی باشد که دستور کار آموزش و پرورش قرار میگیرد. آموزش و پرورش و نظام تعلیم و تربیت در شرایط کرونا و پسا کرونا، چنانچه نتواند بر اساس یک مدل استراتژیک و آینده نگارانه، برنامه های خود را تدوین نموده و راهبردها و راهکارها و برنامه های عملیاتی مناسب ارائه نماید؛ موفق نخواهد شد دوران سخت را مدیریت کرده و از آن گذر کند. اگرچه این بحران و این چالش بزرگ کروناپی، یک چالش و یک دشواری و تنگنای جهانی است، نیاز است در

قلمرو جغرافیایی زاد بوم خویش با نگاهی ملی، به گونه ای برنامه ریزی شود تا آینده نگاری موفقی را رقم زده شود. بر این اساس، در این مقاله سعی کرده ایم تا حدودی با استفاده از منابع و مطالعات موجود، راهکارهایی جهت فائق شدن بر چالش های پیش روی حوزه تعلیم و تربیت پیشنهاد کنیم.

### ۳ - پیشنهادات و انتقادات

مسئولین محترم آموزش و پرورش شهرها و استان ها برای برقراری نظم و برخورداری از امکانات و برخورداری از کیفیت آموزشی مطلوب در مناطق محروم برنامه ریزی و مناسبی را در این خصوص در دستور کار خود قرار دهند و با بازرسی از این مناطق تا حد امکان شرایط بهتری را برای دانش آموزان فراهم آورند.

با توجه به درخواست درصد زیادی از خانواده های دانش آموزان ابتدایی در دوران پسا کرونا بر آموزش حضوری و تاکید حضور دانش آموزان در مدرسه برای آموزش پیشنهاد میشود عمده ی فعالیت های دانش آموزان بصورت حضور اجباری باشد نه اختیاری.

پیشنهاد میشود آموزش مجازی بعنوان یک بعد تکمیل کننده ادامه پیدا کند نه این که عمده آموزشها به این صورت به روند خود ادامه دهد.

به دلیل حضور نیافتن دانش آموزان در مدرسه در چند سال تحصیلی اخیر خصوصا دانش آموزان اول تا سوم ابتدایی و قرار نگرفتن در این جو و از بین رفتن کیفیت ارتباطات اجتماعی خصوصا نبود برنامه در خصوص آموزش تربیت اخلاقی و رفتاری مناسب حرمت و جایگاه معلم و مدرسه و هنگام حضور در کلاس و رفتار مناسب با معلم، مدرسه و خانواده ها باید با همکاری و برنامه ریزی درست این مسئله ی مهم را به دانش آموزان توضیح و آموزش دهند. اگر بخواهیم آموزش مجازی مفید و مؤثر باشد، باید ابزارهای لازم مثل موبایل، کامپیوتر، اینترنت با پهنای باند زیاد در اختیار معلمان و دانش آموزان باشد. بدون فراهم کردن زیرساختهای آموزش مجازی، نمیتوان به پیاده سازی و اثربخشی آن امیدوار بود.

آموزش مجازی مفهوم جدیدی نیست؛ ولی به کار گیری آن در دوره ی ابتدایی نیازمند توجه بیشتر و سرمایه گذاری از طرف نظام آموزشی کشور است. تجزیه و تحلیل مشکلات آموزش مجازی، برای یافتن اقدامات مناسب برای افزایش کیفیت و اثر بخشی آن قابل توجه است؛ برای ارزیابی پیشرفت دانش آموز میتوان از ارزیابی تکوینی در طول سال تحصیلی استفاده کرد، همچنین برای تعامل بیشتر دانش آموزان، مسابقات و پروژه های گروهی برگزار شود؛ فعالیت های گروهی به دانش آموزان کمک میکند تا مهارت های اجتماعی خود را رشد دهند. آموزش نحوه کار با نرم افزارهای آموزشی و کاربردی به معلمان، به طراحی مواد درسی بهتر و کارآمد تر کمک میکند و در نهایت تلفیق آموزش حضوری و مجازی در دوران پساکرونا باعث بهبود کیفیت آموزش میشود. از آنجایی که امروزه دانش آموزان علاوه بر مهارتهای پایه نیازمند مهارتهای پیچید تری هستند و منابعی که در اختیار آموزش و پرورش قرار می گیرد، محدود است، در نتیجه ارتقای کیفیت آموزشی در آموزش و پرورش باید از طریق ارتقای کیفیت آموزشی در مدارس صورت گیرد. اگر در آموزش و پرورش، تغییرات کیفی در فرهنگ حاکم بر جامعه بوجود می آید، بدون شک میتواند از طریق تحول در رفتار مردم و شکل های نهادهای اجتماعات، پیشرفت های چشمگیری در نرخ رشد کیفیت آموزشی به وجود آورد. عوامل متعددی در ارتقای کیفیت آموزشی مؤثر است؛ یکی از این عوامل مدیریت آموزشی در نظام آموزش و پرورش است.

## مراجع

- ✓ مقدمات مدیریت آموزشی، نویسنده: علی علاقه بند، انتشارات دانشگاه پیام نور ۱۳۹۲
- ✓ ملیحه، مصیبی اردکانی، یاسر رضا پور میر صالح، فاطمه بهجتی اردکانی، مشکلات و چالشهای آموزش مجازی در دوران شیوع کرونا در مقطع ابتدایی، فصلنامه آموزش پژوهی، دوره هفتم شماره ۲۷. پاییز ۱۴۰۰
- ✓ ابراهیم فلاح نژاد، زهرا پرویزی، الهام اکبری، برنامه ریزی آموزش و پرورش در دوران پسا کرونا، ششمین همایش بین المللی مطالعات اجتماعی و تربیتی در جهان اسلام، ۱۳۹۹
- ✓ فیروزه بهارلو. فاطمه بهروز، راهکارهای عملی مدیریت کلاس درس در مدارس ابتدایی، پژوهشنامه اورمزد، شماره ۴۷ ب، تابستان ۱۳۹۸
- ✓ علی کریمی ارقینی-نورالدین میرزایی، غلامحسین انتصارفومنی، شناسایی عوامل موثر بر الگوی ارتقای کیفیت مدیریت آموزشی در مدارس ابتدایی، فصلنامه علمی-سال هفتم-شماره چهارم، بهار ۱۳۹۹
- ✓ مهری کبیرزاده نجف آبادی، زهره سعادت‌مند، سعید رجایی پور، عوامل موثر بر جذب نیروهای توانمند آموزش و پرورش در پست مدیریت مدارس از دیدگاه معاونان و معلمان مدارس ابتدایی شهرستان نجف آباد، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال سوم، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۸
- ✓ رضا سمیعی درونه-اصول و اهداف آموزش و پرورش ابتدایی، دومین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی شادگان، اسفند ۱۳۹۴
- ✓ بحران کرونا و شروع آن در ایران و جهان، ویکی پدیا، ۲۰۲۲
- ✓ تعریف مدیریت سایت مدیر فردا، ۱۳۹۷
- ✓ بلایی که کرونا بر سر دانش آموزان ابتدایی مناطق محروم آورد، نورنیوز، ۱۴۰۰
- ✓ Ainley, M. & Armatas, C. (2006). Motivational perspectives on students' responses to learning in virtual learning environments. In The international handbook of virtual learning environments, 365-394.
- ✓ Alkharang, M. M., & Ghinea, G. (2013). E-learning in higher educational institutions in Kuwait: Experiences and challenges. E-learning, 4(4), 1-6.
- ✓ Aparicio, M. Bacao, F. & Oliveira, T. (2017). Grit in the path to e-learning success. Computers in Human Behavior, 66, 388-399.
- ✓ Cook, L. D. (2012). Teacher locus of control: Identifying differences in classroom practices. International Journal of Multiple Research Approach. 6(3). 285-296.
- ✓ Betoret, F. D. (2013). Teacher Psychological needs, locus of control and engagement Spanish Journal of Psychology, 16, 1 – 13.